

Jansoni & Co.

L A T V I J A S   V Ē S T U R E .

Latviešu senči.

XIII gadu simtā Latvijā dzīvoja divas tautību grupas: somu-ugru un baltu. Pie somu-ugru tautības piederēja lībieši, pie baltu - letgaļi, zemgaļi, sēļi un kurši. Pēdējās četras baltu tautības ciltis uzskatāmas par latviešu senčiem.

Senā Latvijā bija milzīgi meži, kuŗos piemita dažādi dzīvnieki un zvēri. Bija arī daudz vairāk purvu un ezeru.

Senlatvieši dzīvoja sētās, kuŗas cēla augstākās vietās un iežogoja ar cietu žogu. Sētā uzcirta istabu, klēti, kūti, riju un pirti. Visas ēkas bija koka.

Sētu apdzīvija=saimnieks ar savu saimi, pie kuŗas piederēja saimnieka ģimenes locekļi un kalpi un kalpones. Kalpi un kalpones bija kuŗu gūstekņi. Bagātākos saimniekus, kam bija lielākas sētas, sauca par labiešiem jeb bajāriem.

Senlatviešu nodarbošanās:

1) Galvenā kārtā l a u k s a i m n i e c ī b a. Sēja miežus, rudzus, auzas, kviešus, linus u.c. Audzēja zirgus, govus, aitas, cūkas, kazas un mājas putnus.

2) M e d ī b ā s ieguva gaļu pārtikai un kažokādas apģērbiem un eksportam. Gaļas dzīvnieki bija brieži, tauri, stirnas un zaķi; kažokādu: ūdri, caunes, seski, sermuļi, lāči, lūši, vilki.

3) D r a v n i e c ī b a deva medu un vaskus, pašiem un eksportam. Medu lietoja ēdienu un dzērienu saldināšanai, no vaska lēja sveces.

4) Ar z v e j u senie latvieši sevišķi nemīlēja nodarboties.

5) A m a t n i e k i tai laikā latviešos nebija vēl izveidojušies, izņemot kalēju, jo visas savā dzīvē vajadzīgās lietas, darba rīkus, apģērbu un apavus senči prata pagatavot paši.

6) Senie latvieši atradās dzīvos tirdznieciskos sakaros ar rietumu un austrumu tautām. T i r d z n i e c ī b a norisa maiņu kārtā. Tomēr senči pazina arī jau naudu.

Senie latvieši ticēja dažādām dievībām:

1) D e b e s t ē v a m jeb D i e v a m, kurš tiem palīdzēja ar darbiem un padomiem;

2) S a u l e i, kas gādāja sevišķi par bāreņiem;

3) P ē r k o n a m - karēivīgai dievībai, kas veda nepārtrauktas cīņas ar tumsas garu velnu;

4) J u m i m - auglības dievam un svētības nesējam;

5) L a i m a i, kas lēma cilvēka mūžu un rūpējās, lai viņa darbi izdotos.

6) Jūras, Vēja, Zemes un citām m ā t ē m.

Savus dievus senlatvieši pielūdza, slavinaja, tiem ziedoja.

No senlatviešu svētkiem iemīļotākie bija J ā ņ i, vasaras vidū, z e m l i k a s - rudenos pēe apļāvībām, kad senči pieminēja savus mirušos.

Ievērojamākās senlatviešu valstis vācu ienākšanas

laikā bija:

B e v e r i n a	ar valdnieku	Tālivaldi, vēlāk Rameķi,
A u t i n a	" "	Varidotu,
S a t e k l a	" "	Rūsiņu,
J e r s i k a	" "	Visvaldi,
T ē r v e t e	" "	Viesturi, vēlāk Nameiķi,
K u r s a	" "	Lameķi.

Senlatviešu valdnieki bija neatkarīgi cits no cita un ne vienmēr dzīvoja saticīgi. Šāda saskaldīšanās bija galvenais iemesls, kādēļ latviešu kungi viens pēc otra nonāca vācu iekārotāju varā.

Lielākās senlatviešu valstis dalījās pagastos, kas aptvēra vairākus ciemus vai sētas. Pagastu pārzināja pagasta vecākais. Ar pag. vecākiem un citiem labiešiem valsts valdnieks jeb kungs izlēma svarīgākos valsts dzīves jautājumus: uzsāka karu, slēdza mieru u.t.t.

Kungi dzīvoja savās rezidencēs - koka pilīs, pie kuņām bieži bija izveidojušās arī pilsētas. Arī lielākos pagastos bija pilis.

Jau kopš seniem laikiem Senlatvijai bijuši sakari ar skandinaviem, kas ar senlatviešiem gan tirgojās, gan arī karoja. Sevišķi sīvas cīņas norisinājās ar vikingiem, kuŗi pa Daugavu brauca uz Itilu pie Volgas, kur tirgojās ar arabiem, un uz Konstantinopoli.

No otras puses senlatviešiem bija dažādi sakari ar krieviem, kuŗi spiedās uz Daugavas grīvu, censdamies sagrābt savās rokās šo svarīgo tirdzniecības ceļu.

L a t v i e š i   v ā c u   j ū g ā.

XII gadu simteņa vidū Senlatvijā ieradās pirmie vācu tirgotāji (1158.g.). Sākumā tie nāca no Gotlandes galvas pilsētas Visbijas, vēlāk no Lībekas. Vispirms tie ievadīja mainu tirdzniecību ar lībiešiem ciemā pie Rīdziņas upes (Rīgā). Te bija lībiešu osta, kur kugiem piestāties, te vāci uzcēla sev arī noliktavas, kur novietot savas preces.

Kādu laiku šī satiksme norisa miermīlīgā garā. Bet Senlatvijas bagātība, iedzimto valdnieku nevienprātība un Daugavas lielā nozīme satiksmē ar austrumiem drīz vien vācus pamudināja sagrābt šo tirdzniecības ceļu savās rokās. Bet lai to panāktu, vajadzēja Senlatviju pakļaut savai varai. To vāci izdarīja, teikdamies nesot senlatviešiem kristīgu ticību, kaut gan Jersikas, Kokneses un Tālavas letgaļi bija jau kristīti. Arī pārējiem latviešiem kristietība tai laikā nebija vairs sveša.

Pirmais vācu tautības katoļu misionārs bija mūks Meinhardš. Tas ieradās Senlatvijā 1180.g. un nometās uz dzīvi Ikšķilē. Meinhardš bija pirmais Livonijas bīskaps.

Meinhardš nomira neko nepanācis. Viņa vietā atsūtīja Bertoldu. Tas pirmais atveda uz Livoniju krusta karotājus. Bertolds krita cīņā ar lībiešiem un nedabūja Livonijā nemaz savu darbu iesākt.

Senlatvijas iekarošana sākās tikai ar Livonijas trešo bīskapu - Albertu. 1200.gadā ar krusta karotājiem viņš ieradās Senlatvijā. 1201.g. iekārtoja savu rezidenci Rīgā, jo Ikšķile viņa nolūkiem nebija izdevīga. 1202.g. nodibināja Zobenbrāļu

ordeni.

Senlatvijas iekarošana norisā pakāpeniski šādā kārtībā:

- 1) Vispirms vāci pakļāva savai varai 1205.gadā D a u - g a v a s l ī b i e š u s.
- 2) 1206. gadā vāci griezās pret G a u j a s l ī b i e - š i e m, kuri bija gājuši palīgā daugaviešiem. Šai kara gājienā vāciem palīdzēja lībiešu tautas nodevējs Kaupo.
- 3) 1209. gadā vāci ieņēma K o k n e s i un J e r s i - k u un gandrīz reizē ar to
- 4) ieņēma S ē ļ u z e m i.
- 5) 1224. gadā T ā l a v a s letgaļi labprātīgi noslēdza savienību ar vāciem pret igauņiem. Bet kad igauņi bija sa- lauzti, ordenis ar bīskapu sadalīja savā starpā arī Tālavu, itkā iekarotu un uzvarētu.
- 6) Pēc bīskapa Alberta nāves 1230.g. K u r š u valdnieks Lameķis noslēdza padošanās līgumu ar pāvesta legātu Alnas Baltninu, kurū vācieši drīz pārgrozīja kuršiem par sliktu.
- 7) Vissīvāk un visilgāk vāciešiem turējās pretī z e m - g a ļ i. Savu valdnieku - iesākumā Viostuŗa, vēlāk Nameiŗa - vadīti tie cīnījās par savu brīvību līdz beidzamam. Tikai 1290.g., novesti līdz izmisumam, tie atstāja savu zemi un aizgāja uz Lietuvu, bet vāciem nepadevās.

1290. g a d s j ā u z s k a t a p a r S e n l a - t v i j a s g a l ī g ā s p a k ļ a u š a n a s g a d u v ā c u v a r a i.

Tomēr mūsu senču pakļaušana vāciešiem nebija viegla. Reizu reizēm tie sacēlās pret saviem iekarotājiem un vairākas rei-

zes smagi tos sakāva, sevišķi smagā kaujā pie Saules 1236. gadā un kaujā pie Durbes 1260. gadā, sabiedrojušies ar leišiem. Tomēr vācu jūgu nokratīt vairs nevarēja.

Iekaroto Senlatviju vāci nosauca par **L i v o n i j u**.

Tā sastāvēja no 5 valstiņām:

- 1) Rīgas virsbiskapijas,
  - 2) Kurzemes
  - 3) Tērbatas
  - 4) Sāmsalas - Vikas
  - 5) Livonijas ordeņa valsts.
- } biskapijām

Biskapu valstu valdnieki bija biskapi. Daļu savas valsts tie izlēņoja, bet daļu pārvaldīja paši ar saviem ierēdņiem.

Ordeņa valsts galva bija mestrs. Viņa tuvākais palīgs bija landmaršals, kas pārzināja ordeņa kara spēkus. Ordenis savu zemi pārvaldīja pats ar saviem ierēdņiem.

Kaut gan Livonijas valstiņas bija neatkarīgas cita no citas, tomēr daudzās lietās tās turējās kopā, izveidojot tā saucamo "valstu savienību", kuras galvenais organs bija landtāgs.

Pēc vācu varas nostiprināšanās senlatviešu ciltis pārveidojās vienā vienīgā zemnieku kārtā. Latviešu stāvoklis bija šāds:

- 1) Sākumā latviešiem bija vēl personīgā brīvība, viņi varēja vēl mainīt pēc patikas dzīves vietu, kā arī iegūt zemi un visādu mantu; viņiem nācās tikai maksāt zemes kungiem, biskapiem vai ordenim, desmito jeb kunga tiesu un uzņemties kara un darba klaugas. Tās nebija pārāk lielas.

- 2) Pamazām tomēr latviešu stāvoklis sāka pasliktināties,

sevišķi bīskapu valstīs. Sākot ar XIV gadu simteni, bīskapu vasali pārveidojās muižniekos un sāka paplašināt muižu saimniecības. Muižnieki nu uzlika latviešiem arvien lielākas darba naostas.

3) Kad latvieši bija novesti tiktāl, ka nespēja vairs savas nodevas nomaksāt, viņi nedrīkstēja vairs muižas robežas atstāt. Tas bija dzimtbūšanas sākums.

4) Pamazām piesaistīja pie viņu zemes un muižas novada it visus zemniekus - latvieši kļuva par dzimtcilvēkiem.

5) Vislabākais stāvoklis latviešu starpā bija l e i - m a ņ i e m, kam vajadzēja iet tikai kara gaitās - nodevas viņiem nevajadzēja dot, tāpat nevajadzēja arī pildīt darba klausas.

6) Leimaņiem tuvu stāvēja b r ī v z e m n i e k i, kam darba klausas atvietoja rente naudā un graudā.

7) Visi pārējie saimnieki gāja klausās un maksāja nodevas, kas pakāpeniski arvien vairāk tika paaugstinātas.

8) Jaunu saimniecību dibinātājus sauca par i e b ū - v i e š i e m. Kamēr tie nebija vēl nostiprinājušies, muižnieki deva tiem dažus brīvgadus.

9) Rokpeļņus sauca par v a ļ i n i e k i e m. Ja tie nolīga uz ilgāku laiku par strādniekiem, tad tos sauca par k a l p i e m. Šī latviešu tautas šķira baudīja personīgo brīvību visilgāk.

10) Līdz reformacijai latvieši dzīvoja savu īpatnējo gara dzīvi. Kristīti viņi bija tikai ārīgi. Garīdznieki, kur tādi bija, maz rūpējās par kristietības nostiprināšanos tautā. Pieti-ka, ja latvieši apmeklēja dievkalpošanas. Vispārīgi katoļu lai-

kos latvieši vēl stipri turējās pie saviem senču dieviem un svinēja savus senos svētkus, piemērojot tos tikai katoļu baznīcās svētkiem.

11) Samērā daudz latviešu dzīvoja Rīgā. Sākumā Rīga tos labprāt uzņēma par saviem pilsoņiem, vēlāk - aizliedza tiem iegūt namus, nodarboties ar amatiem un tirdzniecību. Tomēr arī tad latvieši centās nokļūt Rīgā, jo te nebija dzimtbūšanas un viņi pasargāja savu personīgo brīvību.

Latviešiem Rīgā bija trīs brālības: alus nesēju, izkrāvēju un svērēju.

L a t v i e š i p o ļ u j ū g ā.

Livonijas vācu kungi veda ārkārtīgi izlaistu dzīvi. Tas padarīja tos glēvus un nevarīgus.

Bet XVI gadu simtenī Livonijas austrumos radās bīstams kaimiņš - Krievija, kuras cars Jānis IV sapņoja izlauzt Krievijai brīvu ceļu uz Baltijas jūru. Balstīdamies uz dažādiem dibinātiem un nedibinātiem iemesliem, viņš 1558. gadā iebruka Livonijā.

Lai glābtos no krieviem, Livonijas kungi meklēja padoties citiem spēcīgākiem kaimiņiem. Bet tie ikkatrs gribēja toreizējo Latviju un Igauniju paturēt sev un veda savā starpā niknu cīņu. Cīņa vilkās 20 gadus. Vispēdīgi zviedri paturēja Ziemeļigauniju, bet Vidzemi un Latgali - poļi. Apvienotā Kurzemē un Zemgalē 1562. gadā nodibinājās Kurzemes hercogiste.

Ilgajā karā Vidzeme un Latgale bija galīgi izpostītas.

Poļu valdības laikā Vidzemes un Latgales muižnieku tie-

sības paplašinājās: viņi varēja brīvāk rīkoties ar muižām un ieguva lielāku varu pār latviešiem. Latviešu stāvoklis bija ļoti grūts. Sevišķi smaga bija kļaušu nasta, kas neļāva viņiem atjaunot savas saimniecības. Arī muižnieki paši bija kļuvuši nežēlīgāki un zvērīgāki.

Poļi nevaldīja Vidzemē ilgi. Zeme nebija vēl atspirgusi no iepriekšējā kara, kad izcēlās jauns karš starp zviedriem un poļiem. Divus gadus Vidzemē plosījās šausmīgs bads, kurā izmira liela daļa iedzīvotāju. Beidzot 1629. gadā noslēdza mieru, pēc kura Vidzemi paturēja zviedri, kamēr Latgale palika jo projām poļu rokās.

Z v i e d r u l a i k i.

Zviedru valdības sākumā Vidzeme bija galīgi izpostīta un izlaupīta. Bet zviedru valdības gādībā tā drīz vien atplauka. Zviedri sevišķi rūpējās par latviešu zemniekiem. Lai uzlabotu viņu stāvokli, zviedri izveda šādas reformas:

1) Stipri ierobežoja muižnieku "mājas pārmācīšanas" tiesības un nodibināja īpašu zemnieku tiesu, kas sastāvēja no pašiem zemniekiem un kuŗas kompetencē bija zemniekus tiesāt par mazākiem pārkāpumiem. Svarīgākas lietas izsprieda zemes tiesa un galma (hof) tiesa.

2) Zemniekiem deva tiesību sūdzēties tiesā par muižnieka nodarītām pārestībām.

3) Novērtēja latviešu zemnieku zemes patieso ienesīgumu un pēc tā iekārtoja vaku grāmatas, kuŗās bija noteiktas taisnīgas zemnieku kļaušas un nodevas.

4) Zemniekus zviedru valdība uzskatīja par māju nomniekiem, tikai nomu tiem vajadzēja maksāt ne tieši valdībai, bet ar sava muižnieka starpniecību.

5) Ja zemnieks kārtīgi pildīja savus pienākumus, viņš varēja savās mājās justies kā pilnīgs māju īpašnieks un nodot tās arī saviem pēcnācējiem.

6) Atlāva zemniekiem netraucēti pašiem pārdot lauksaimniecības ražojumus.

7) Valdība izdeva saviem līdzekļiem bībeli, ko Ernests Gliks bija pārtulkojis latviešu valodā.

8) Nodibināja gimnazijas un Tērbatā augstskolu, kur arī zemnieku bērni varēja iestāties.

9) Uzdeva muižniekiem pie baznīcām nodibināt tautskolas. Tāpat arī gādāja par baznīcām.

Zviedru valdības laika beigās latviešu labklājība, tā laicīgā, kā garīgā, bija stipri uzplaukusi. Turīgāko latviešu zemnieku meitas un sievas varējušas svētdienās gērbties zīdā un samtā, valkāt sudraba un zeltītas rotas. Latviešu zemnieki Ziemeļu kara laikā varēja pat ķēniņam aizdot naudu. Tā Jukums Ziemeļis aizdevis ķēniņam 650 dālderus - tai laikā lielu summu.

Latviešu zemnieki tad arī vēlāk ar pateicību atcerējās "labos zviedru laikus".

Bet ne tā Vidzemes muižnieki.

Tie bija neapmierināti ar to, ka zviedru valdība ierobežoja viņu patvaļības. Bet it sevišķi viņus saniknoja muižu redukcija. Un muižnieki sāka musināt Vidzemes kaimiņus - krievus un poļus uz karu ar Zviedriju. 1700. gadā karš tad arī iz-

cēlās. To sauc par lielo Ziemeļu karu un tas vilkās līdz 1721. gadam, kad beidzot noslēdza mieru, un Zviedrija atdeva Vidzemi krieviem. Vidzemi un Rīgu krievi bija ieņēmuši jau 1710. gadā, no kura gada tad arī skaita krievu laikus.

K r i e v u l a i k i.

Pēc Ziemeļu kara Vidzemē izcēlās "mēris". Karš un mēris Vidzemi bija galīgi izpostījis – no iedzīvotājiem bija palikuši ne vairāk kā puse.

Krievu valdība atdeva muižniekiem nevien reducētās muižas, bet deva arī vēl daudz citu tiesību un priekšrocību.

Latviešu zemnieki bija atkal pilnīgi muižnieku varā un patvaļā. Klausas palielināja divi un trīskārtīgi. Tāpat arī nodevas muižai, baznīcai un kronim. Muižnieki sāka lielos apmēros dedzināt spirtu. Ar to darba klausas latviešu zemniekiem kļuva vēl smagākas. Līdz ar to tie lielā mērā pagrima – padāvās žūpībai, jo gandrīz visu iztecināto degvīnu muižnieki izkrogēja paši savos krogos: a p X V I I I g . s . v i d u V i - d z e m ē e s o t b i j u š i 933 m u i ž n i e k u k r o g i , b e t t i k a i 29 s k o l a s .

Muižnieki uzskatīja latviešu zemniekus ar visu zemi un kustamu mantu par savu īpašumu, un latv. zemnieki tādā veidā nonāca pilnīgā vergu stāvoklī: par ikkatru nieku muižnieks varēja tos nežēlīgi dauzīt, pat sakropļot un nogalināt. Zemniekus muižnieki pirka un pārdeva, pat izmainīja pret suniem, pīpos galviņām u.c.

L a t v i e š u s t ā v o k l i s n e k a d n a v

b i j i s t i k ļ a u n s, u n l a t v i e š i n e-
k a d n a v b i j u š i t i k a p s p i e s t i, k ā
XVIII g a d u s i m t e n ī, k r i e v u v a l d ī b a s
l a i k ā.

L a t v i e š i s ā k m o s t i e s.

Jo ļaunākas dienas ausa latviešu tautai, jo lielākus spaidus un nastas tai uzkrāva vācu muižnieki, jo gaišāk sāka plēnēt tautas apziņā senās brīvības atblāzma. Patiesībā tā nebija izdzisusi nekad. Vācu muižnieki to labi zināja un, latviešus apspiezdami līdz beidzamam un izsūkdami no tiem pēdējo dzīvības sulas pilienu, tai pašā laikā ar pilnu tiesību baidījās no tiem kā no nāves. Visos kaņos, tikuši kaut kā pie ieročiem, latvieši, apvienojušies nelielos pulciņos, grieza savus ieročus nevis pret zemes ienaidnieku, bet pret savu karka kungu. Daudzi latvieši, novesti līdz izmisumam, aizbēga pāri robežai uz Krieviju vai Poliju un no turienes iebruka savu bijušo kungu muižās, postīja un izlaupīja tās. Necilvēcīgākos muižniekus un viņu dienderus bieži piekāva vai pat nogalināja. Tā tas gāja līdz XVIII g. simteņa otrai pusei, kad latviešu zemniekos sāka arvien vairāk nobriest vēl diezgan tumša un neskaidra apziņa, ka nav ko gaidīt sava stāvokļa uzlabošanu no kādas citas puses, ka tas jāpanāk pašiem - ar varu. Tā sākās latviešu zemnieku atklātie nemieri:

1771. gadā Lāsbergu zemnieki iesāka muižu postīt, jo bija dzirdējuši, ka poļi iebrukuši zemē.

1784. gadā izcēlās plašos apmēros tā sauktie "galvas

naudas" nemieri, jo zemnieki domāja, ka samaksājuši galvas naudu, tie kļuvuši par "kroņa ļaudīm", kam muižniekiem nava vairs ne jāklausa, nedz arī jādod tiem kaut kādas nodevas.

1802. gadā zemnieku nemieri izcēlās Kauguru muižā. Arī šais nemieros izpaudās latv. tautas brīvības alkas, jo ļaudīs klīda baumas, ka ķeizars gribot dot tiem brīvību, tikai muižnieki to nepieļaujot.

1812. gadā Kurzemes latv. zemnieki ar ilgošanos gaidīja atnākam frančus, jo zemē klīda baumas, ka franču ķeizars došot tiem brīvību. Šīs baumas aizklīda arī uz Vidzemi.

Latviešu tautas brīvības alkas izpaudās arī latviešu izceļošanas kustībā uz "silto zemi" 1841. gadā un pārejā no luteranisma pareizticībā, kas sākās 1845. gadā. Abos šais gadījumos latviešu zemnieki cerēja atsvabināties no ienīsto vācu muižnieku patvarībām. Bet krievu valdība bija vācu muižnieku pusē un bargi sodīja kā nemierniekus, tā arī izceļošanas un ticības maiņas sludinātājus.

Zemnieku nemieri, tāpat arī saimnieciskās grūtības, kurās muižnieki bija nonākuši, un bailes no krievu valdības, kurā draudēja iejaukties latv. zemnieku un vācu muižnieku attiecībās, spieda muižniekus padomāt par zemnieku stāvokļa uzlabošanu. Tomēr visam, ko muižnieki darīja it kā latv. zemnieku labā, pamats bija muižnieku pašu labums. Tika izdoti vairāki likumi, latviešiem pat piešķīra personīgu brīvību, tomēr viss tas bija tik nepilnīgs, ka zemnieku stāvoklis neko neuzlabojās. Atlaišana brīvībā pat to pasliktināja, jo "brīvais" latvietis zaudēja to zemi, ko bija aris viņš

pats un viņa senči - brīvlaišanas likums atzina to par muižnieka īpašumu.

Latviešu zemnieku stāvoklis īsteni sāka uzlaboties tikai tad, kad 1868. gadā atcēla kļaušas un kļaušu vietā ievada naudas renti, bet it sevišķi - kad drīz pēc tam zemnieki varēja savas mājas iepirkt par dzimtu. Tas veicināja kā latv.zemnieku materialo, tā arī garīgo uzplaukumu.

Sākās tas laikmets, ko mēdz apzīmēt par l a t v i e š u t a u t a s a t m o d u. Starp šī laika darbiniekiem izcilāko vietu ieņēma Krišjānis Valdemars. 1862. gadā viņš ar saviem domu biedriem sāka izdot "Pēterburgas Avīzes". Ar dedzīgiem rakstiem tās modināja latviešos nacionālo pašlepnumu, izsmēja tos, kas turējās ar vāciešiem, mācīja, kā pacelt tautas saimniecisko labklājību, rādīja, kā dzīvo un strādā citas tautas.

Tautā "P.Avīzēm" bija liela piekrišana. Bet vācu muižnieki atrada tās par bīstamām un izgādāja, ka valdība tās slēdza.

Tomēr tautas atmodas kustība vairs neizbeidzās, bet gāja plašumā. Sevišķi ievērojamu lomu latviešu tautas kulturas veidošanā spēlēja Rīgas Latviešu biedrība. Pēc šīs biedrības parauga latvieši sāka dibināt biedrības arī citās pilsētās un uz laukiem. Biedrības centās pacelt latv.tautas kultūru: rīkoja referātus un jautājumu izskaidrošanas vakarus, koncertus un teatru izrādes, dibināja bibliotēkas. Lielu vērību piegriezīja kora dziedāšanai. Lielu sajūsmu sacēla pirmie vispārīgie dziesmu svētki, kurus sarīkoja Rīgas Latv.Biedrība 1873.g.

Ievērojamākie šī laikmeta darbinieki bija:

K r o n v a l d a A t i s - skolotājs, valodnieks, sabiedriska darbinieks un dedzīgākais latvietis.

K r i š j ā n i s B a r o n s - žurnālists un dzejnieks; latviešu daiņu dedzīgs vācējs un kārtotājs.

J u r i s A l u n a n s - žurnālists un ievērojams dzejnieks. "Nevis slinkojot un pūstot" u.c. patriotisku dzejoļu autors.

F r i c i s B r ī v z e m n i e k s - latv. skolu darbinieks un dzejnieks.

A n d r e j s P u m p u r s - dzejnieks. "Lāčplēša" autors.

A u s e k l i s - dzejnieks, "Gaismas pils" un daudzu citu dedzīgu patriotisku dzejoļu autoru.

Attiecības starp latviešiem un vāciešiem kļuva arvien sliktākas. Vācieši sūdzējās krievu valdībai par latv. tautiskās kustības darbiniekiem. Šo sūdzību sekas bija senatora Manaseina revīzija, kuras iznākums nebija vāciešiem labvēlīgs. Bet arī latviešiem tas nebija pieņemams: tūlīt pēc tam s ā k ā s latviešu p ā r k r i e v o š a n a:

1) Skolās ievēda krievu valodu kā mācības valodu, latviešu valodu gandrīz pavisam izstumjot no skolas dzīves.

2) Latviešu pārkrievošanu gribēja panākt arī ar pareizticības palīdzību, kurai piešķīra visādas priekšrocības.

3) Ievēda krievu tiesas un policijas iestādes, kur svarīgākos posteņus ieņēma ne latvieši, bet krievi.

Latvieši drīz saprata, ka šīs reformas nopietni apdraud ne vien tautas kultūras dzīvi un attīstību, bet arī tautas pastāvēšanu. Līdz ar to vēl arvien pastāvēja nenokārtotas dau-

dzas agrāras netaisnības un nepilnības.

Viss tas kopā noveda pie 1905. g a d a r e v o l u -
c i j a s, kuŗa Latvijā izpaudās divos virzienos - pret vācu
muižniekiem un pret krievu valdību.

Revolucija sākās Rīgā, Bet tad pārsviedās arī uz lau-
kiem, kur revolucionāri:

- 1) Atcēla pastāvošās pagasta pašvaldības iestādes un
nodibināja savas.
- 2) Atbrūņoja policiju, dažas sīkākas kuŗa spēka nodaļas
un muižniekus un nodibināja paši savus miliču pulciņus.
- 3) Padzina vācu mācītājus; baznīcās noturēja mītiņus.
- 4) Padzina muižniekus un daudzas viņu muižas nodedzinā-
ja.
- 5) Skolās un oficiālās iestādēs dzīrās ievest latviešu
valodu kā mācības un darīšanu valodu.

Revoluciju apspieda visnežēlīgākā kārtā. Tomēr tai se-
koja brīvāki dzīves apstākļi, kas veicināja latv.tautas saim-
niecisko un garīgo attīstību:

- 1) Latvijas pilsētās uzplauka rūpniecība un tirdzniecī-
ba.
- 2) Uzplauka lauksaimniecība.
- 3) Uzplauka latviešu rakstniecība.
- 4) Pilsētās nodibināja latviskas privātskolas, kas jau-
natni audzināja nacionālā garā.
- 5) Tautas izglītību veicināja arī biedrības.
- 6) 1905. gadā pamodās arī Latgale nacionālai dzīvei un
kultūrai.

N e a t k a r ī g ā L a t v i j a .

1) N e a t k a r ī g a s l a t v i e š u v a l s t s i d e j u nav varējuši pavisam izraut no tautas apziņas ne ilgie nebrīvības gadi, ne svešo varu spaidi un pārestības. Tā izpaudās tautas gara mantās un tradīcijās.

2) Tā izpaudās tais daudzos nemieros, kas laiku pa laikam uzliesmoja visu nebrīvības laiku, bet it sevišķi XVIII g. simteņa beigās.

3) Tā izpaudās atmodas laikmeta darbinieku rakstos, runās, darbos, idejās un cerībās.

4) Tā izpaudās lielajā pasaules karā, kad latvieši nodibināja savas tēvijas aizstāvēšanai paši savus 9 strēlnieku pulkus.

5) Tā izpaudās latviešu kara pulku pašai izliedzīgās un sīvās cīņās ar senseno tautas ienaidnieku.

6) Tā sāka realizēties, kad 1917.g. rudenī Pēterpilī nodibināja L a t v i e š u n a c i o n a l o p a d o m i un Rīgā tai pašā laikā - D e m o k r a t i - s k o b l o k u.

7) Tā realizējās, kad abas iepriekšējās organizācijas apvienojās vienā - T a u t a s p a d o m ē, kas 1918. g a d a 18. n o v e m b r ī Latviju proklamēja par neatkarīgu republiku ar Kārli Ulmani kā Pagaidu valdības ministru prezidentu.

Tomēr cīņas par neatkarīgo Latviju ar to nebeidzās. Vācieši, kuri Latviju gribēja ietilpināt vācu ķeizara valstī,

un krievu lielinieki, kuri negribēja no Baltijas jūras piekrastes tik viegli šķirties, pārmīšus vēl ilgi kavēja latviešus sākt strādāt mierīgu darbu un veidot savu valsti. Pāris reižu pat likās, ka Latvijai jau pašā sākumā būs jāiet bojā (Bermons, Niedra, lielinieki Rīgā).

Ka Latvija novērsa visus šķēršļus no sava ceļa un galu galā nostiprinājās, jāpateicas trim vīriem:

1) K ā r l i m U l m a n i m, kurš bez līdzekļiem, bez ieročiem, bez kara spēka vienīgi ar savu neizsīkstošo neatlaidību un nesatricinamo ticību latviešu tautas un valsts gaišai nākotnei prata noorganizēt jauno valsti, un izvest to laimīgi cauri visām nedienām un likstām.

2) Ģenerālim J ā n i m B a l o d i m, kurš no mazas saujiņas brīvprātīgo pamazām izaudzināja un izveidoja tās latviešu nacionālās armijas daļas, kas beidzot aizdzina pēdējo ienaidnieku no latviešu zemes, un

3) Z i g f r i d a m M e i e r o v i c a m, kurš bija pratis sabiedroto simpatijas dabūt latviešu tautas pusē.

Beidzot 1920. g a d a 11. a u g u s t ā Latvija noslēdza ar Krieviju mieru. Ar to izbeidzās Latvijas atbrīvošanas cīņas.

Pagaidu valdība tagad sasauca Satversmes Sapulci, kurai vajadzēja izstrādāt Latvijas satversmes likumu. To pieņēma 1922. gadā. Ļoti svarīgs bija arī agrārais likums.

Svarīgākie sasniegumi valsts sākumā bija šādi:

1) Nodibinājās draudzīgas attiecības ar kaimiņu valstīm, panākta Latvijas valsts tiesiskā atzīšana (de iure).

2) Ar lielu darba sparū tika atjaunota Latvijas saim-

nieciskā dzīve.

3) Ar vairākiem likumiem uzlaboja darba ļaužu darba apstākļus, nodrošināja viņu stāvokli slimības un nelaimes gadījumos.

4) Valdība noorganizēja plašu pamatskolu tīklu, nodibināja daudzas vidusskolas un arodskolas, nodibināja augstskolas.

Bet jaunās Latvijas valsts dzīvē bija arī daudz trūkumu, svarīgākie bija:

1) Tautas bija sašķēlusies daudzās politiskās partijās, kuras aizstāvēja sīku grupu, bet ne valsts intereses.

2) Dažas partijas atklāti skubināja uz pilsoņu karu.

3) Tautas vienība draudēja galīgi izirt.

Lai šo nebūšanu izbeigtu, ministru prezidents K. U l m a n i s kopā ar gen. J. B a l o d i 1934. g. 15. maijā

1) atlaida Saeimu;

2) slēdza visas politiskās partijas;

3) augstāko varu valstī nodeva ministru kabineta rokās.

Šī rīcība nekur nesastapa pretestības, turpretim - tauta visur uzņēma to ar sajūsmu un pateicību.

Un tauta nebija vīlusies, jo:

1) Tauta atguva pati sevi - savu vienību.

2) Reizē ar to latviešos pamostas un pieaug nacionālā pašcieņa un pašlepnums.

3) Pieaug dzīves un darba prieks.

4) Latviešu valoda tiek atzīta par valsts valodu, par ko Saeima nevarēja vienoties.

5) Tika izdots izglītības likums, nokārtotas skolu lietas.

6) Liela rosība tiek ienesta literatūrā, mākslā, reliģijā u.t.t.

7) Latvija kļūst arvien latviskāka nevien garīgā, arī saimnieciskā dzīvē.

8) Pašķīries jauns laikmets, kuŗa iezīme ir rosīga celtniecība.

L a t v i e š u   a m a t n i e k i.

Latvieši mīlējuši visādus amatus un tos piekopusi ar lielu prasmi un izcilus gaumi kopš senseniem laikiem. Gaišu liecību par to dod:

1) Izrakumos (kapenēs un pilskalnos) atrastās senmantas - rotas, darba rīki, ieroči, audumu fragmenti u.c.

2) Dažādi senāku laiku izstrādājumi, kas uzglabājušies muzejos: istabas lietas, darba rīki, trauki u.c.

3) Daudzi ceļotāji, kas kādreiz apmeklējuši Senlatvijā un atstājuši par to ziņas savos ceļojumu aprakstos.

4) Tās godalgas un atzinumi, ko saņēma par saviem darbiem izstādēs arī mūsdienu amatnieki.

Ar vācu varas nostiprināšanos Senlatvijā latviešu amatos nāca dažas pārmaiņas, kaut gan visumā latvieši paturējuši visus tos amatus, ko tie līdz tam bija piekopusi.

Vācu ieceļotāji bija galvenā kārtā kara vīri, kuŗi nāca paši ar saviem amatniekiem, tirgotāji, kas saņēma visu, kas

tiem bija vajadzīgs, no dzimtenes, un dažādi dēkaini, kas cerēja Senlatvijā ātri iedzīvoties mantā un bagātībā. Godīgam vācu amatniekam sākumā te nebija nekādu izredžu uz lielu pelņu un drīzu iedzīvošanos, jo vairāk vēl tādēļ, ka vācu tautas pierīgo, kam vienīgi tie varēja savus pakalpojumus piedāvāt, bija vēl pavisam neliela saujiņa. Latvieši ne vien paturēja savus amatus, bet ātri iemācījās no vācu amatniekiem vēl tos amatus, kurus līdz tam vēl neprata un izspieda no tiem vācu amatniekus.

Tāds gadījums bija piemēram ar mūrniekiem, kas sākumā bija tikai vācieši. XIV g. simteņa beigās (1390.g.) tie Rīgā nodibināja savu amatu (tagad - arodbiedrību), kurā nolēma nevienu latvieti neuzņemt. Bet jau dažus gadu desmitus vēlāk visi mūrnieku meistari Rīgā bija latvieši, un latviešu mūrnieku amata lādē starp citiem dokumentiem uzglabājušies arī 1390. gada vācu būvstrādnieku amata statuti, kur noteikts nevienu latvieti amatā neuzņemt. Vācu ienācēji nebija spējīgi saņemt visu senās Rīgas amatniecību savās rokās. Bija tādas nozares, kur vācu amatnieki iedzīvojās ļoti grūti. Tā piem. kažoku ādu apstrādāšana ilgu laiku palika krievu rokās. Tāpat vācieši nevarēja izspiest latviešu amatniekus no tām amatu nozarēm, kas apgādāja iedzīmtos iedzīvotājus - latviešus: latviešu drēbes auž latvietis, šuj latvietis, latviešu zābakus taisa kurpnieks latvietis. Pat latviešu rotas izgatavo sevišķs jostnieku un saktu kalēju amats, kur visi locekļi ir latviešu tautības.

Amati sāka organizēties 14.g.s. otrā pusē, un nobeidzās 16. g. s. beigās, kad amatnieki jau noslēgušies cunftēs un kad

Šīm cunftēm ir jau monopola tiesības zināmā amatniecības nozarē.

Tiem aizliegumiem, kas sastopami dažu amatu Pragās (statutos) un kas aizliedz amatā uzņemt latviešus, līdz 18.g.s. nav nopietnu seku.

1709. gadā Rīgā ir šādi skaidri latviski amati:

1) latviešu drēbnieku amats	ar	24 vīriem,
2) vīna nesēju	"	" 14 "
3) važoņu	"	" 27 "
4) vietējo smagu kalēju	"	" 12 "
5) mūrnieku	"	" 11 "
6) latviešu kurpnieku	"	" 37 "
7) sāls nesēju	"	" 67 "
8) kaņepāju kūlēju	"	" 99 "
9) līģerū	"	" 119 "
10) audēju	"	" 53 "
11) namdaņu	"	" 53 "

Kopā šais amatos 526 vīri, kamēr vāci piekopa 37 amatus, kuŗos bija apvienoti 440 vīru.

Latviešu amatos ietilpa vēl skaitliski plašie zvejnieku, pārcēlēju, enkurnieku, loču un mucu koku šķirotāju amati.

Bet daudz latviešu bija arī vācu amatos. Tā virvju vijēju amats ar laiku kļūst latvisks, daudz latviešu ir vācu kurpnieku amatā, galdniekos, kažveniekos, gaļas cirtējos u.c.

Liela nozīme latviešiem bija pārtikas piegādē Rīgas pilsetai. Kā tādi šeit jāmin:

1) Z v e j n i e k i. Tas ir ļoti vecs amats, jo ziņas par tiem sastopamas jau Rīgas pirmajos dokumentos.

2) S a k ņ d ā r z n i e k i. Tie bija Rīgas nomaļnieki - latvieši. Šī nozare daudz palīdzēja latviešiem tikt uz augšu. Tāpēc latvieši centās iegūt pilsētas nomalē zemes gabalu, tur ierīkot dārzu, kas pie pastāvīga darba deva ievārojamu blakus peļņu.

3) P i e n a p i e g ā d ā t ā j i - tie paši nomaļnieki un apkārtējie laucinieki. Arī tā latviešiem bija visai ienesīga blakus nodarbošanās.

4) Ar putniem Rīgu apgādāja latviešu p u t n u ķ ē r ā j u amats.

5) M i e s n i e k i bija latvieši. Lopu kautuves atradās pilsētas nomalē Miesnieku ielā.

6) M a i z n i e k i bija vācu amats, bet tanī bija arī daudz latviešu.

Tāpat ļoti svarīgu lomu latviešu amati spēlēja Rīgas tirdzniecībā:

1) Koku pludināšana un novietošana atradās latviešu enkurnieku rokās.

2) Kokus šķiroja mastu un mucu koku šķirotāji latvieši.

3) Kokus zāgēja latviešu koku zāgētāju amats.

4) Latviešu pārcēlēji pārvadīja cilvēkus Daugavai, bet viņu uzdevumā bija arī pārvest preces no kugiem krastā un otrādi.

5) Še jāņem vērā vēl važoni un loči.

Lai varētu iekļūt amatā, ikkatram, kā latvietim, tā vācietim, jāiegūst vispirms Rīgas namnieka tiesības. Vēlāk šīs tiesības latviešiem sāka liegt, tad arī iekļūšana amatos tiem

bija apgrūtināta:

Kā latviešu, tā arī vācu amati bija apvienoti Mazajā gildē. Tikai 17.g.s.beigās gandrīz visus latviešu amatus no tās izstumj. Bet 18.g.s. vācieši jau norobežojas no latviešiem tik tāl, ka iekļūšana amatos tiem jau pilnīgi neiespējama.

L A T V I J A S   G E O G R A F I J A .

Ģ e o g r a f i s k a i s   s t ā v o k l i s .

Latvijas ģeografiskais stāvoklis izdevīgs, jo Latvija atrodas Baltijas jūras krastā, krustcelēs starp Rietumeiropu un Austrumeiropu.

R o b e ž a s   u n   p l a t ī b a .

Latvijai robežas saiet ar Igauniju, Padomju Savienību, Poliju, Lietuvu un Baltijas jūru.

Visu Latvijas robežu garums 1895 km.

Gandrīz visas Latvijas sauszemes robežas mākslīgi nospraustas. Vienīgā lielā dabiskā robeža ir Baltijas jūra. Tai liela nozīme Latvijas saimnieciskā dzīvē.

Latvija aizņem 60000 km².

A d m i n i s t r a t ī v a i s   i e d a l ī j u m s .

Latvijā 4 a p g a b a l i : Kurzeme, Zemgale, Vidzeme un Latgale.

Apgabali iedalās a p r i ņ ķ o s .   K u r z e m ē - Liepājas, Aizputes, Kuldīgas, Ventspils un Talsu apriņķis. Z e m g a l ē - Tukuma, Jelgavas, Bauskas, Jēkabpils un Ilukstes apr. V i d z e m ē - Rīgas, Cēsu, Valmieras, Val- kas un Madonas apr. L a t g a l ē - Daugavpils, Rēzeknes, Ludzas un Abrenes apr.

Z e m e s   v i r s a :

Latvijā ir šādas augstienes:

V i d z e m e s   C e n t r ā l ā   augstiene ar Gaiziņa kalnu (310 m),
A u s t r u m v i d z e m e s   augstiene ar Dēliņkalnu,
L a t g a l e s   augstiene ar Lielo Liepu kalnu,
A u g š z e m e s   augstiene ar Eglu kalnu,
Z i e m e ļ k u r s a s   augstiene ar Kamparkalnu,
R i e t u m k u r s a s   augstiene ar Krievu kalnu,
A u s t r u m k u r s a s   augstiene ar Smiltiņu kalnu pie Zantes.

Z e m i e n e s   u n   l ī d z e n u m i :

Z e m g a l e s   zemiene,
P i e j ū r a s   zemiene,
L u b ā n a s   līdzenums,
Z i e m e ļ v i d z e m e s   līdzenums.

U p e s   u n   e z e r i .

Ja ieskaita arī vissīkākos strautiņus, tad Latvijā ir ap 1000 upju, bet ezeru skaits pārsniedz 3000.

L i e l ā k ā s   L a t v i j a s   u p e s   i r
š ā d a s :

D a u g a v a   ar pietekām Dubnu, Aivieksti, Pērsi, Ogrī,
Lielo un Mazo Juglu labajā pusē; kreisajā pusē - Buļļupe.
G a u j a   ar pietekām Tirzu, Melnupi un Braslu labajā pusē
un Palsu, Abulu, Raunu, Amatu un Līgatni kreisajā pusē.
V e n t a   ar pietekām Vadaksti, Cieceri, Abavu labajā pusē.
L i e l u p e   izveidojas no Mēmeles un Mūzas. Lielupes pieteka labajā pusē ir Iecava, kreisajā: Vircava, Platone, Svēte.
S a l a c a .
B ā r t a .
I r v e .
R o j a .

L i e l ā k i e L a t v i j a s e z e r i :

V i d z e m ē - Lubānas, Alūksnes, Burtnieku, Babītes, Kaniera, Kīšu, Juglas un Lielais un Mazais Baltezeri.

K u r z e m ē - Liepājas, Cieceres, Usmas, Engures ezers.

L a t g a l ē - Rēznas, Rušānu, Sivera, Lielais Ludzas ezers.

K l i m a t s.

Latvija atrodas ziemeļu mērenā klimatiskā joslā, tāpēc klimats Latvijā mērens.

Latvijas klimatu iespaido GOLFSTRAUME Atlantijas okeanā, padarīdama to maigāku, siltāku.

Austrumos Latvijai piekļaujas kontinentālā Padomju Savienība ar aukstām ziemām un karstām vasarām. Tāpēc arī Latvijas austrumu daļā ziemas aukstākas un vasaras karstākas nekā valsts rietumu daļā, kur klimatu ietekmē jūras tuvums.

I e d z ī v o t ā j i.

Latvijā gandrīz 2 miljoni iedzīvotāju.

Latviešu 75% no visu iedzīvotāju skaita,

krievu 12% " " " "

žīdu 5% " " " "

vācu 3% " " " "

pārējo tautību 5% " " " "

Lielākais Latvijas iedzīvotāju vairums dzīvo laukos, proti 63%; pilsētās tikai 37%, jo Latvijā kā tipiskā lauksaimniecības zemē nav lielu pilsētu, izņemot galvas pilsētu Rīgu.

I e d z ī v o t ā j u n o d a r b o š a n ā s.

Galvenais iedzīvotāju nodarbošanās veids Latvijā ir lauksaimniecība, kurā darbu atrod 66% nodarbināto Latvijas iedzīvotāju.

Otra svarīgāka darba nozare ir rūpniecība, kur strādā 14% nodarbināto.

Tirdzniecībā un satiksmē strādā nepilni 9% iedzīvotāju.

Pārējie nodarbināti armijā, administrācijā, brīvās profesijās u.t.t.

Tādu iedzīvotāju skaits, kas paši pelna sev maizi (strādājošie), Latvijā ir viens no visaugstākiem Eiropā, proti 64%.

A g r ā r r e f o r m a.

Pirms pasaules kara, cariskās Krievijas laikā, muižniekiem Latvijas teritorijā piederēja 48%, valstij - 10%, pilsētām, baznīcām un citām sabiedriskām iestādēm 2%, bet zemniekiem 40% Latvijas zemes.

Pēc kara, nodibinoties Latvijai, ar 1920. gada 16. septembra likumu nodibināja valsts zemes fondu, kurā ieskaitīja visas valsts zemes, visas privātās un mācītāju muižas, atstājot bijušiem īpašniekiem tikai 50 - 100 ha.

Gandrīz visu fonda zemi sadalīja, nodibinot apmēram 70.000 jaunsaimniecību ar 15 ha caurmēra platību.

Mežus valsts paturēja sev.

Z e m e s k u l t ū r a s.

Par zemes kultūrām sauc tos veidus, kā zemi izmanto.

Latvijā ir šādas zemes kultūras:

Arauzeme un dārzi	32%	Latvijas	platības,
plavas	14%	"	"
ganības	13%	"	"
meža zeme	27%	"	"
neizmantojama zeme	14%	"	"

A r a m z e m e ir zemnieka galvenais ienākumu avots, un viņš veltī tai savas vislielākās pūles. Arauzemes Latvijā visvairāk Zemgalē un Latgalē.

P a r p l a v ā m atstāj zemākos un zāļainākos zemes gabalus. Mūsu drēgnais klimats zāles augšanai izdevīgs, taču siena raža nav sevišķi bagāta un siens bieži mazvērtīgs, jo plavas pie mums netiek vēl pienācīgi koptas. Visvairāk plavu ir Zemgalē un Kurzemes jūrmalā.

G a n ī b ā m atstāj vājākos un neauglīgākos nostūrņus saimniecībā: krūmājus, noras un atmatas. Ganībām atstātos nostūrņus mūsu lauksaimnieki nemaz necenšas uzlabot vai kopt, kādēļ lopiem ganības nedod pietiekoši barības.

M e ž i ir Latvijas bagātība. Viss lielākais mežu vairums pieder valstij. Visvairāk mežu ir Ventspils apriņķī.

N e i z m a n t o t ā z e m ē ietilpst purvi, neauglīgi smiltāji jūrmalā, zeme, ko aizņem ēkas, satiksmes ceļi, upes, ezeri.

G a l v e n i e k u l t ū r a s a u g i.

Visvairāk Latvijā sēj a u z a s. Plašākie auzu sējumi ir Vidzemē un Kurzemē.

Otrā vietā nāk r u d z u sējumi. Visplašākos apmēros tos sēj Latgalē.

Trešā vietā ir m i e ž u sējumi. Lielākos apmēros

tos sēj Ziemeļvidzemē un Latgalē.

K v i e š u s visvairāk sēj Zemgales līdzenumā.

K a r t u p e ļ u s audzē visplašākos apmēros tur, kur vieglāka smilts zeme.

L i n i ievērojama eksporta prece. Eksportam linus audzē gandrīz vienīgi tikai Latgalē un Vidzemē.

Latvijā pastāv linu monopols.

C u k u r b i e t e s Latvijā sāka audzināt tikai pēc kara gados. Cukurbiešu sējumi sevišķi izplatīti Zemgales līdzenumā.

L o p k o p ī b a u n p i e n s a i m n i e c ī b a .

Piensaimniecība Latvijā nostādīta uz augstas pakāpes. Lielāko daļu piena pārstrādā sviestā, biezpienā un sierā. Sviestu vairumā un eksportam ražo koppienotavas.

Visbiežāk sastopamas piena lopu šķirnes Latvijā ir austrumfrīzu melnraibās, angelnas brūnās, Dānijas sarkanās un mūsu pašu zilās, sarkanraibās un baltmugurainās govīs.

Piena lopu visvairāk Vidzemē un Zemgalē.

No citiem mājlopiem Latvijā audzē vēl zirgus, aitas un cūkas.

Lai ieaudzētu labākas šķirnes z i r g u s, valdība ierīkojusi zirgu audzētavu Oktē (Talsu apr.) un ap 200 valsts vaislas ērzeļu stacijas.

A i t u Latvijā vairāk nekā citu mājlopu. Aitas audzē galvenā kārtā vilnas dēļ. Pēdējā laikā arvien vairāk sāk audzināt šropširas un oksfordširas šķirņu aitas, kam gara un smalka vilna.

C ū k a s līdz šim audzēja tikai pašu vajadzībām, bet

beidzamā laikā tās sākuši audzēt arī bekonam, ko iegūst no ātraudžu jorkširas cūkām. Bekonu eksportē uz Angliju.

C i t a s i e d z ī v o t ā j u n o d a r b o š a -
n ā s.

P u t n k o p ī b a Latvijā nestāv vēl vajadzīgos augstumos, un olas mums pat jāieved vēl no ārzemēm. Visvairāk audzē vistas, retāk pīles un zosis, bet tītarus pavisam maz.

B i š k o p ī b a pašreizējos mūsu apstākļos uzskatāma gandrīz vairs tikai par blakus un pa daļai arī izpriecās nodarbošanos.

Z v e j u kā arodu Latvijā piekopj tikai jūrmalnieki, retāk lielo ezeru un upju apkaimes ļaudis; pēdējiem tā drīzāk blakus peļņa. Mūsu jūra un iekšējie ūdeņi nav zivīm bagāti. Galvenās jūras zivis: reņģes, mencas, plekstes, ķilavas, zutēņi; nelielā daudzumā arī laši, luči, vimbas. Ezeros un upēs zvejo līdakas, karpas, asaņus, raudas, plaužus u.c. - Zivis patērē svaigas, žāvētas un konzervētas. Zivju konservus izved arī uz ārzemēm.

Lai vērtīgākās zivis upēs un ezeros nomazinātos, ierīkotas zivju perinātavas. Tās uztur valsts.

M e ž i.

Vairums Latvijas mežu ir skuju meži, kuŗos priecē ieņem pirmo vietu. Lapu mežu samērā maz. Tajos visvairāk sastopami bērzi, bez tam apses un melnalkšņi; oši, ozoli, liepas atlikuši vairs ļoti mazā skaitā.

No mežiem dabūjam kurināmo un būvmateriālu, lietas kokus, gulšņus, telegrafa un telefona stabus u.t.t.

Kokzāģētavu, finieru, kastu, sērkociņu un papīra rūpniecībā apstrādāšanas materiāls ir koks. Bez tam no koksnes ražo terpentīnu, darvu u.c.

Daudz koka materiāla eksportē uz ārzemēm.

P u r v i.

Purvi aizņem gandrīz vienu desmito daļu visas Latvijas platības. Tos uzskata par nederīgu zemi, kas tomēr nav gluži parciži: mūsu purvu kūdra dod lētu kurināmo materiālu un labus pakaišus.

Purvus var pārvērst arī par derīgu zemi, pārvēršot tos par tīrumiem un pļavām.

Lielākie Latvijas purvi ir Tīreļa purvs, Ploču purvs u.c.

A m a t n i e c ī b a.

Senos laikos latvieši visus dzīvē vajadzīgos priekšmetus, darba rīkus un citas lietas pagatavoja paši. Tikai metāla un ādas izstrādājumus izgatavoja īpaši a m a t n i e k i. Ar laiku radās arī citi amatnieki: galdnieki, namdari, mūrnieki, mucinieki u.t.t. Amatnieki strādā tikai uz pasūtījumu.

Tagad dažādi amati apvienoti Latvijas Amatniecības Kamerā (LAK), kuras uzdevums veicināt amatniecību, izkopt amatnieku prasmi un speciālo izglītību, kā arī rūpēties par citām sava darba īpatnējām vajadzībām.

M ā j r ū p n i e c ī b a.

Blakus amatniekiem dažos apvidos pastāv mājrupniecība. Starpība starp amatnieku un mājrupnieku ir tā, ka

1) mājrupnieka galvenā nodarbošanās ir lauksaimniecība.

bet mājrupniecība (aušana, verpšana u.t.t.) viņam ir tikai blakus nodarbošanās, kuŗu viņš piekopj vaļīgākā laikā, sevišķi ziemā.

2) Mājrupnieks nestrādā tieši noteiktam pasūtītājam, bet izgatavotās lietas nodod starpniekam pārdošanai vai arī pats ved tās uz tirgu pārdot.

Ar mājrupniecību nodarbojas sevišķi neauglīgākos un mežainos apvidos.

Latvijā pazīstamākie mājrupniecības ražojumi ir Piebalgas audumi (agrāk arī verpjami ratiņi), Cēsu apkārtnes koka izstrādājumi un krēsli, Latgales māla trauki. Bez tam mājrupniecības ceļā izgatavo arī riteņu lokus, zirgu lokus, ragavu slieces, koka traukus, koka kaŗotes u.c.

F a b r i k u r ū p n i e c ī b a.

Fabrikas ražo preces ar mašīnu palīdzību lielos daudzumos pēc nedaudziem paraugiem (standartiem). Kur amatnieks galveno vērību piegriež sava ražojuma augstam labumam, tur fabrikas cenšas ražot tos lētākus.

Latvijā jo strauji fabriku rūpniecība uzplauka šī gadu simteņa sākumā. Bet pasaules karš to pilnīgi iznīcināja. Vienīgi Liepājas rūpniecība palika neizpostīta, jo Liepāju strauji ieņēma vācieši un fabriku iekārta palika uz vietas.

Tagadējās svarīgākās Latvijas rūpniecības nozares ir šādas:

pārtikas un garšvielas rūpniecība ar	16000	strādniekiem
tekstīkrūpniecība ar	15900	"
kokrūpniecība ar	13400	"
metāl rūpniecība ar	13000	"

apgērbu un apavu rūpniecība ar	5500	strādniekiem
ķīmiskā rūpniecība ar	5000	"
keramikas un akmeņu rūpniecība ar	4000	"
poligrafijs ar	3000	"
papīrrūpniecība ar	2500	"
būvdarbība ar	2300	"

un vēl citas mazākas.

Rūpniecības vispārējos jautājumus kārtoti Latvijas Tirdzniecības-Rūpniecības Kameras (LTRK). Rūpniecības strādnieki turpretim apvienojas savās arodu biedrībās, bet darba ņēmēju vispārējās vajadzības kārtoti Latvijas Darba Kameras (LDK).

D e r ī g i m i n e r ā l i.

Latvijā nav daudz derīgu minerālu. Atrod tikai dažādus kaļķakmeņus, mālu, kūdru u.c.

No kaļķakmeņiem svarīgākie ir cehšsteins, avotkaļķis, šūnakmens, dolomīts, pārkaļķis jeb gipss. Cehšsteinu apdedzinot dabū mūrkaļķus, ar avotkaļķi mēslo zemi, šūnakmeni lieto celtni izdaiļošanai un pieminekļiem, dolomitu lieto celtniecībā, gipsu - dažādām vajadzībām.

No māla pagatavo ķieģeļus, kārnījumus un māla traukus. Labākais māls ir slokšņu jeb kārtainais māls, kuris atrod sevišķi Zemgalē ap Lielupi.

Kūdras izmanto kā kurināmo materiālu un pakaišus. Lielākie mūsu kūdras purvi ir Tīrelpurvs, Ploču purvs u.c.

Liepājas apriņķī atrod arī brūnoglī, bet to neizmanto.

Dažās vietās Latvijā verd no avotiem vai arī dziļurbumiem dabiskie minerālūdeņi:

sērūdeņi - Ķemerros, Baldonē, Kandavā,
dzelzsūdeņi - Ķemerros, Siguldas apkaimē,
sālsūdeņi - Valmierā.

Ā r s t n i e c ī b a s d ū ņ a s rok Ķemerros, Liepājas ezerā un Kanierī - pēdējā dūņas gan netiek vēl izmantotas.

Kurzemes piekrastē atrod d z i n t a r u.

S a t i k s m e s c e ļ i.

Iekšzemes satiksmei noder zemesceļi, šosejas un iekšējie ūdensceļi. Starptautiskie satiksmes ceļi: dzelzceļi, jūras ceļi un gaisa satiksme.

Z e m e s c e ļ u u n š o s e j u kopējais garums Latvijā apmēram 33000 km. Galvenos ceļus valsts pārņēmusi savā pārziņā un kopšanā. Pārējie ceļi jātur kārtībā pagastiem. Šosēto un brugēto ceļu garums ar katru gadu pieaug un sasniedz jau gandrīz 1500 km. Galvenās šosejas: Vidzemes, Jelgavas un Rēzeknes-Daugavpils.

I e k š ē j i e m ū d e n s c e ļ i e m pieskaita upes, ezerus un kanālus.

Plostošanai un koku pludināšanai noderīgo upju kopgarums ir ap 3000 km.

Kugošanai noderīgi ūdensceļi:

Daugava no ietekas līdz Dolei	23 km
" no Jēkabpils līdz robežai	160 "
Aiviekste no Lubānas līdz Jaunkalsnavai	80 "
Lielupe no ietekas līdz Īslīča grīvai	100 "
Lielupes pietekas (Bērze, Svēte, Iecava)	47 "
Venta no ietekas līdz Kuldīgai	75 "

Liepājas ezers un Bārta	25 km
Ķīšu un Juglas ezeri ar upēm	16 "
Buļlupe	9 "

Latvijā pastāv šādi mākslīgi ūdensceļi:

Gaujas-Daugavas kanālis,

Velna grāvis starp Iecavu un Lielupi,

Jaunupe starp Salaci un Svētupi.

Pa ūdensceļiem pārvadā galvenā kārtā smagākas mantas: koku materiālus, kriegelus, akmeņogles, akmeņus, cukurbietes u.c.

D z e l z c e ļ u priekšrocība ir ātrums un satiksmes noteiktība.

Cauri Latvijai iet šādas starptautiskas dzelzceļu līnijas:

Rīga - Zilupe - Maskava un tālāk,

Rīga - Moitene - Berlīne un tālāk,

Rīga - Daugavpils - Tilzite - Berlīne un tālāk,

Rīga - Daugavpils - Zemgale - Varšava un tālāk,

Rīga - Daugavpils - Indra - Maskava un tālāk,

Rīga - Valka - Tallinna un tālāk.

Galvenais dzelzceļu mezglis Latvijā - Rīga. Ievērojami dzelzceļu mezgli ir arī Jelgava un Daugavpils; tāpat Liepājai, Rēzeknei, Ieriķiem, Valmierai un Gulbenei ir nozīme kā dzelzceļu mezglu punktiem.

Latvijas dzelzceļi gandrīz visi pieder valstij.

Baltijas jūra kā starptautisks satiksmes ceļš Latvijas saimnieciskā dzīvē spēlē ļoti svarīgu lomu. Preces, kas nāk no austrumiem, lielā mērā iet caur Baltijas jūras ostām; tāpat no rietumiem nākošie kugi bieži piestāj Latvijas ostā. Kugu kustī-

Visātrākais satiksmes veids ir gaisa satiksme: vidējais ātrums ap 200 km stundā. Latvijai ir gaisa satiksme ar Igauniju, Vāciju, Poliju un Padomju Savienību. Satiksmi uztur tikai vasarā vācu un poļu gaisa kugniecības sabiedrības.

T i r d z n i e c ī b a.

Izšķir iekšējo un ārējo tirdzniecību.

I e k š ē j ā t i r d z n i e c ī b a noris pašu valsts robežās, kur pašu valsts pilsoņi apmainās precēm un ražojumiem savā starpā. Iekšējās tirdzniecības operācijas noris ar ceļojošu tirgotāju starpniecību, gada tirgos, nedēļas tirgos, veikalos. Tirdznieciski uzņēmumi pieder vai nu atsevišķiem cilvēkiem vai sabiedrībām - kooperatīviem.

Tirdzniecības un rūpniecības attīstību sekmē finanču ministrija. Tirdzniecības un rūpniecības vajadzības veicina un izkopj Latvijas Tirdzniecības un Rūpniecības Kamera (LTRK) Rīgā.

Ā r ē j ā t i r d z n i e c ī b a sastādās no ievad-tirdzniecības (importa) un izvedtirdzniecības (eksporta), ko cenšas līdzsvarot; ārējai tirdzniecībai pieskaita arī transitu.

L a t v i j a s i m p o r t ā atrodami šādi ražojumi un preces: neapstrādāti metali, akmeņogles, kokvilna, vilna, mākslīgi mēsli, mašīnas, metala izstrādājumi, pulksteņi, auto, nafta, benzīns u.t.t. Visvairāk preču ieved no Vācijas, Anglijas, Ziemeļamerikas Savienotām valstīm, Beļģijas, Francijas.

E k s p o r t ē j a m visvairāk uz Angliju - kokmateriālus, sviestu, bekonu, linus. Tad uz Vāciju, Holandi un Beļģiju.

ba Latvijas ostās bijusi dzīva: tanīs ienāk apm. 3000 kugu.

Kugu kustība visdzīvāka vasaras mēnešos, rudenos kugniecību mazliet traucē vētras, ziemā - ledus.

Starptautiska nozīme ir Rīgas, Liepājas un Ventspils ostām. Ainažiem, Pāvilostai un Salacgrīvai vairāk vietēja nozīme.

Galvenā nozīme ir Rīgas ostai. Tai daudz izbūvētu krastmalu un modernas ostas ierīces: ceļamie krāni, elevatori, saldētava un īpašs ostas dzelzceļš. Ostas dziļums 7 m.

Liepājas osta ir visdziļākā, apm. 10 m; ziemā neaizsalst. Liepājā atrodas kugu būvētavas un doki kugu labošanai.

Ventspils osta nodē galvenā kārtā koku tirdzniecībai, un to visvairāk izlieto ziemā, kad kugniecību ar Rīgas ostu traucē ledus masas.

Ērtai un ātrai saziņai kalpo pasts, telegrāfs, telefons un radio.

Latvijā darbojas 1500 pasta iestādes. Pilsētas pastu saņem vairākas reizes dienā, uz laukiem pagaidām - pa divām dienām reizi.

Telegrāfa vadu garums Latvijā sniedzas jau līdz 40000 km, bet nosūtīto telegrammu skaits - līdz pusotra miljona.

Ar telegrāfu sekmīgi sacenšas radio. Latvijā ir 4 raidstacijas un ap 100000 radio abonentu.

Ļoti ātri izplatās telefons, kuram Latvijā jau vairāk par 60000 abonentu. Sevišķi strauji telefona tīkls izplešas uz laukiem.